

0222 ისტორია და არქეოლოგია HISTORY AND ARCHAEOLOGY

მერაბ მეგრელიშვილი, იბრაიმ დიდმანიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Batumi Shota Rustaveli State University

ქართული კულტურის როლი უკრაინის ისტორიაში

ქართული კულტურის როლს უკრაინის ისტორიაში განაპირობებდა ქართველ მისიონერთა სასულიერო მოღვაწეობა და საქართველოს გეოგრაფიული საზღვრების სიახლოვე ქრისტიანულ ბიზანტიასთან, ბულგარეთთან და უკრაინასთან. ამ უკანასკნელს არ შეეძლო გარკვეული ურთიერთზემოქმედება არ მოეხდინა ამ ორი ქვეყნის კულტურულ ურთიერთობაში, მითუფრო რომ IX-XII საუკუნეები როგორც უკრაინის, ისე საქართველოს კულტურის ისტორიაში ოქროს ხანად არის წარმოდგენილი.

ქართული კულტურა უკრაინაში ორი გზით ვრცელდებოდა:

1. შავიზღვისპირეთის მიწები;
2. ქართული კულტურის კერები ათონზე (ივერიონი) და პეტრიწონი ბულგარეთში.

სწორედ სამონასტრო რელიგიურ საგანმანათლებლო გზით ვრცელდებოდა ქართული კულტურა აღნიშნულ რეგიონებში. 1094 წლით დათარიღებულ პეტრიწონის საადაპო წიგნში მოხსენიებული არიან „სლავოფილები“ და მათ შორის უკრაინელები. უკრაინული ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები ხშირ შემთხვევაში ქართულის იდენტურნი არიან. უკრაინული „კოლიადა“ – სახალხო დღესასწაული, სიმღერით კარდაკარ სიარული გვახსენებს ქართულ სანახაობა- ალილოს, რომელიც წმინდა ღვთაების საპატივცემულოდ იმართებოდა.

საქართველოში, კერძოდ აფხაზეთსა და გურიაში შემორჩენილია ახალი წლის აღნიშვნა ძველი სტილით 14 იანვარს, რომელსაც „კალანდას“ უწოდებენ. ხარკოვის არქეოლოგიურ კოლექციათა გამოფენაზე წარმოდგენილი თიხის ქოთნები ქართულს არა მარტო ფორმით ჰგავენ, არამედ ასევე შესრულების ტექნიკით. აღნიშნული ხელოვნების ნიმუშების იდენტიფიკაცია ხდება ორნამენტის თვალსაზრისითაც. დღევანდელ ქართულ ყოფით კულტურაში უკრაინული „კოლიადას“ მსგავს დღესასწაულს წარმოადგენს „ბერიკაობა და ყეენობა“. უკრაინული სიმღერის „ეი დოლოვ დოლოვ“ მსგავს ფორმას წარმოადგენს ქართული გუნდური სიმღერა „ო დელია დელია“. უკრაინაში წესად აქვთ მშობელთა სულის მოსახსენიებლად გამომცხვარი პირველი ბლინის დადება ფანჯრის რაფაზე. საქართველოში მსგავსი ფორმით შემორჩენილია უძველესი წეს-ჩვეულება „ჩიტის ფაფა“-საკენკი, რომელიც კეთდებოდა მარცვლეულიდან. ქართველები მიცვალებულთა სახელზე ფაფას დგამდნენ სახლის სახურავზე ჩიტების გამოსაკვებად. (იხ.патриарх кирион „культурная роль иверии в истории руси“ Санкт-Петербург 1898, გვ. 57) უკრაინელებს აღდგომის დღესასწაულზე წესად აქვთ სასაფლაოზე გასვლა, მიცვალებულთა საფლავზე წითელი კვერცხის გადაგორება და გამოთქმა „Святые - рад цители“.

ქართულ და უკრაინულ ისტორიულ წყაროებში მოთხრობილი ამბები ხშირად ჰგავენ ერთმანეთს. ქართლის ცხოვრებაში წარმოდგენილი მირიანის გაქრისტიანების ამბავის მსგავს ფორმას წარმოადგენს ვლადიმირის გაქრისტიანება. ეს არცაა გასაკვირი, მით უფრო, რომ ორივე ეს მეზობელი ქვეყანა ბიზანტიის გზით ეზიარა ქრისტიანულ ცივილიზაციას. რუსულ ისტორიულ წყაროში „Повесть временных лет“ აღნიშნულია შემდეგი: „в киеве нача первые княжити, откуда русская земля стала есть“. დნეპრის მიდამოებში მცხოვრები სლავების რუსების წინაპრებად მიჩნევა არ ხერხდება. ამ ისტორიულ ძეგლებში მოხსენიებული სლავები ბალკანეთის სლავები ჩანან. გიორგი ხუცეს მონაზონის თხზულებაშიც „სკლავი“

დუნაის აუზში მცხოვრებ სლავებს უნდა ნიშნავდეს, ათონელი ქართველებისთვის ბალკანეთში მცხოვრები სლავები უფრო „ბორღანალ“-ად არიან ცნობილი. (იხ. იასე ცინცამე „ძიებანი რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან X-XVI სს. თბილისი 1956 გვ. 57).

„სკლავ“ ტერმინში ათონელი ქართველები ბულგარელებს გულისხმობდნენ. გიორგი ხუცეს მონაზონის ნაშრომიდან არ ჩანს, განასხვავებდნენ თუ არა ათონელები ბალკანეთის სლავებს აღმოსავლეთ ევროპის სლავებიდან, თუ უკანასკნელნი მათთვის მხოლოდ რუსებად იყვნენ ცნობილი. კიევის მონასტრის მოღვაწის ანტონის ცხოვრებიდან ჩანს, რომ იგი თავდაპირველად ათონის მონასტერში ყოფილა და კურთხევაც იქ მიუღია. მდინარე დნეპრის შავი ზღვის შესართავთან ცნობილი იყო ქალაქი ოლეშია. აქ მოხსენიებულ მენავეებს შორის უკრაინელებთან ერთად იგულისხმებიან ქართველებიც. უკრაინას საქართველოსთან აკავშირებდა ორი გზა, კერძოდ დნეპრი-შავი ზღვა და კავკასიონი-ყივჩაღეთი-დნეპრის ჭორომები.

კიევის მღვიმეთა მონასტრის მამათა ცხოვრება გვაწვდის ყველაზე ადრინდელ ცნობებს ქართველების და უკრაინელების კულტურული ურთიერთობების შესახებ. XI საუკუნის მიწურულს ფერწერის ქართველი ოსტატები ბერძენ ოსტატებთან ერთად კიევის ლავრის მთავარი ტაძრის მოსახატავად ყოფილან მიწვეულნი. კიევის დიდი მთავრის იზიასლავ მტისლავისძის ქართველი მეფის ასულზე დაქორწინების ამბავი საშუალებას გვაძლევს დავადგინოთ არა მარტო ამ ორი ქვეყნის დინასტიების დანათესავების ფაქტი, არამედ იმ დროს საქართველოსა და უკრაინას შორის არსებული სამიმოსვლო, სანაოსნო გზა, კერძოდ კიევი-დნეპრი-შავი ზღვა. ქართულ-უკრაინული ისტორიული წყაროების (ქართლის ცხოვრება, კიეველი მემატიაზე, ვოლინელი მემატიაზე) საფუძველზე დადგენილია ქართველი და უკრაინელი ხალხის საერთო მტრის წინააღმდეგ ერთობლივი ბრძოლის დამადასტურებელი ფაქტები. ასევე მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს ევროპელ მოგზაურთა ცნობები (პიეტრო დელა-ვალე, არქანჯელო ლამბერტი, ჟან-ბატისტ ტავერნიე და სხვები). პიეტრო დელა-ვალეს 1627 წლის მოხსენებითი ბარათი რომის პაპის ურბან მერვისადმი გვაუწყებს, რომ მას შემდეგ რაც თურქეთის სახელმწიფომ XVI საუკუნეში შავი ზღვის სრუტეები ჩაიგდო ხელთ, აბრეშუმის საქართველოდან დნეპრის გზით გადიოდა პოლონეთის სახელმწიფოში.

ეგლია ჩელების თანახმად, XVII საუკუნის შუა ხანებში დონის კაზაკები ანატოლიის სანაპიროზე ერთ-ერთი საზღვაო ლაშქრობის დროს თავს დაესხნენ ბათუმთან მდებარე ციხე-ქალაქს გონიას და გაჟლიტეს იქ მყოფი თურქები. ანტიოსმალური მისწრაფებანი მყარ საფუძველს წარმოადგენდა დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკური ერთეულებისთვის უკრაინის კაზაკებთან მეგობრული პოლიტიკური ურთიერთობების დასამყარებლად. იტალიელი პიეტრო დელა-ვალეს მოგზაურობაში საგანგებოდ არის აღნიშნული გურიელისა და დადიანის ურთიერთობა უკრაინელ კაზაკებთან. მათ უკრაინელებისთვის ოქროს პატარა ჯვრები გაუგზავნიათ და თურქებთან ბრძოლის დროს ტერიტორია და კავშირი შეუთავაზებიათ. რუსეთის მეფე პეტრე პირველის მიერ შედეგებთან დადებული 1721 წლის ნიშტადტის ზავით სპარსეთის აბრეშუმის საქართველოზე გამოვლით უკრაინის გზით ევროპაში სულ მცირე დროში აღწევდა. საქართველოში აღმოჩენილი ნუმისმატიკური მასალა ცხადყოფს უკრაინის გზით საქართველოს სავაჭრო ურთიერთობას ევროპის ქვეყნებთან. ქართველ მეცნიერს იასე ცინცამეს კახეთში ელიოსძეთა ოჯახში უნახავს საბუთები, რითაც მტკიცდება ამ ოჯახის წინაპართა კაზაკობა, რომელთაც იქაც ქართული გვარი ჰქონდათ შენარჩუნებული.

XIX საუკუნის დასაწყისიდან, მას შემდეგ რაც საქართველო რუსეთის გუბერნია გახდა, უკრაინას არ გაუწყვეტია ურთიერთობა მეგობარ ქვეყანასთან. 1900 წელს ქალაქ ბათუმის არქიტექტორმა ა. ბენკლიანცმა შეადგინა მიწის გეგმა 1830,32 კვ. საჟენის მოცულობით, რომელიც განთავსებული იყო ნავთობის ქუჩაზე (დღევანდელი ბაქოს ქუჩა) აღნიშნული მიწის ფართი არენდირებული იყო კიევის სამრეწველო ბანკის მიერ. კიევის სამრეწველო ბანკს 1897 წლამდე თავისი განყოფილება გააჩნდა ბათუმში, რომელიც

განთავსებული იყო მარიის პროსპექტის და შერემეტიევის ქუჩის კუთხეში, ივანიანის სახლში. აღნიშნული სამრეწველო ბანკი აწარმოებდა ჭიათურის მარგანეცის ექსპორტს.

XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში სავაჭრო ეკონომიკურ ურთიერთობაში შვიზღვისპირეთის ქვეყნებს შორის წამყვან როლს ასრულებდა უკრაინა. ამ პერიოდში ბათუმში უკრაინა აარსებს სამეურნეო-კომერციულ დაწესებულებებს, რომლებმაც დიდი როლი შეასრულეს არსებული რეგიონის ეკონომიკის აღორძინების და განვითარების საქმეში. უკრაინის საქართველოსთან კეთილმეზობლურ დამოკიდებულებაზე მიუთითებს ის ფაქტიც, რომ ბათუმის ერთ-ერთ ცენტრალურ ოდესის ქუჩაზე განთავსებული იყო ძირითადი სამეურნეო-კომერციული დაწესებულებები. ასეთი იყო ეტლების დამამზადებელი ფაბრიკა (Dumesnil R). ამავე ქუჩაზე განთავსებული იყო სასწავლებელი-პანსიონი, რომელიც ამზადებდა მოზარდებს კადეტთა კორპუსისათვის. ბათუმის მოსახლეობას ლუდით ემსახურებოდა კომპანია „ენცი“. ისინი ძირითადად ოდესის ლუდსახარმ ქარხანაში წარმოებული პროდუქციით ვაჭრობდნენ. ბათუმში კომპანიის რეზიდენცია არსებობდა 9 აპრილის ქუჩაზე. მისი მთავარი წარმომადგენელი იყო გრიგოლ დანელია. ოდესის ლუდსახარმ ქარხანას („სანცენზახერ“) ბათუმში გააჩნდა საკუთარი საწყობები და მაღაზიები.

ამ პერიოდში ბათუმში ვაჭრობას აწარმოებდნენ ოდესის მეხვეული საწარმოები. მთავარი გასტრონომი ეკუთვნოდა ნეიმანს, რომელიც მდებარეობდა დღევანდელი ბარათაშვილის ქუჩაზე, კაკაბაძის სახლში. ქალაქის მოსახლეობას ალკოჰოლური თუ უალკოჰოლო სასმელებით ემსახურებოდა სავაჭრო ფირმა „ალაზანი“, რომელსაც წარმომადგენლები ჰყავდა სევასტოპოლში და იალტაში.

ორი ქვეყნის კულტურულ ურთიერთობაში დიდი როლი შეასრულეს როგორც ქართველმა, ისე უკრაინელმა ჰუმანისტებმა. მსოფლიო ლიტერატურაში ევროპეიზმის ერთ-ერთმა დამფუძნებელმა დავით გურამიშვილმა თავისი ცხოვრების საუკეთესო წლები მირგოროდში გაატარა, სადაც დღეს დავით გურამიშვილის სახელობის სამუზეუმო-სამეცნიერო კერა ფუნქციონირებს. XIX საუკუნის 60-იან წლებში საქართველოში მოღვაწეობდა ცნობილი უკრაინელი მათემატიკოსი ნიკოლოზ ივანესძე გულაკი. მან დიდი შრომა გასწია ქართული ენის შესწავლისა და პოპულარიზაციის მიზნით, რაზეც მიუთითებს მისი ნაშრომი „ქართული ენის ადგილი ინდოევროპულ ოჯახში“. ქართულ ენაზე ითარგმნა პეტრე მოგილას, დიმიტრი ტუფტალოს თხზულებები. ქართულ ენაზე ითარგმნა მსოფლიო ლიტერატურის 47 ტომში დაბეჭდილია ტარას შევჩენკოს, ლესია უკრაინკას, ივან ფრანკოს საუკეთესო ნაწარმოებები.

საქართველოსა და უკრაინის კულტურული ურთიერთობები დღესაც გრძელდება. კიევში მოქმედებს არაერთი კულტურულ-საგანმანათლებლო ორგანიზაცია, რომლებიც ეწევიან ქართული ენის და კულტურის პოპულარიზაციას. ასევე საქართველოში დიდ შრომას ეწევიან უკრაინელი ხალხის უძველესი კულტურის შესასწავლად.

ლიტერატურა

1. Патриарх Кирион „культурная роль иверии в истории руси“ Санкт-Петербург 1898.
2. იასე ცინცაძე „ძიებანი რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან“ X-XVI სს. თბილისი 1956ი
3. „ქართლის ცხოვრება“ ტომი I-II თბილისი 1955.
4. მათე ალექსიშვილი „რუსეთ-საქართველოს ისტორიული ურთიერთობის საკითხისათვის“ თბილისი 1956.
5. ვალერიან მაჭარაძე „მასალები XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის“ თბილისი 1968.
6. იასე ცინცაძე „უკრაინისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან“ თბილისი 1954.
7. სამსონ როდონაია „რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან XVII საუკუნის პირველ ნახევარში“ თბილისი 1961.

8. პიეტრო დელა-ვალეს მოხსენება საქართველოზე პაპი ურბან მერვისადმი ჟურნალი „ივერია“ 1968 N 3.
9. არქანჯელო ლამბერტი „სამეგრელოს აღწერა“ თბილისი 1938.
10. მოსე ჯანაშვილი „მასალები რუსეთ-საქართველოს უძველესი ისტორიიდან (რუსულ ენაზე) თბილისი 1912.
11. აჭარის სახელმწიფო არქივი, ფონდი ი-6 საქმე 590.
12. მარინა ბულეიშვილი „საქართველოს სამღვდლოება რუსეთ-საქართველოს დიპლომატიურ ურთიერთობაში“ თბ. 1991.
13. ლევან ალექსიძე „საქართველო-რუსეთის საერთაშორისო სამართლებრივი ურთიერთობა XV-XVIII საუკუნეები. თბილისი, 1983.
14. ქართული დიპლომატიის ისტორიის ნარკვევები თბილისი 1998.
15. დ. პაიჭაძე „ევროპის ქვეყნების ანტიოსმალური კოალიცია და საქართველო“ თბილისი 1989.
16. Ярослав Кись, Василий Педич „Актуальные проблемы Истории Украины“ Киев 2004.

რეზიუმე

ქართული კულტურის როლს უკრაინის ისტორიაში განაპირობებდა ქართველ მისიონერთა სასულიერო მოღვაწეობა და საქართველოს გეოგრაფიული საზღვრების სიახლოვე ქრისტიანულ ბიზანტიასთან, ბულგარეთთან და უკრაინასთან. კიევის მღვიმეთა მონასტრის მამათა ცხოვრება გვაწვდის ყველაზე ადრინდელ ცნობებს ქართველების და უკრაინელების კულტურული ურთიერთობების შესახებ. ქართული კულტურა უკრაინაში ორი გზით ვრცელდებოდა 1. შავიზღვისპირეთის მიწები; 2. ქართული კულტურის კერები ათონზე (ივერიონი) და პეტრიწონი ბულგარეთში, ასევე მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს ევროპელ მოგზაურთა ცნობები (პიეტრო დელა-ვალე, არქანჯელო ლამბერტი, ჟან-ბატისტ ტავერნიე და სხვები). XIX საუკუნის დასაწყისიდან, მას შემდეგ რაც საქართველო რუსეთის გუბერნია გახდა, უკრაინას არ გაუწყვეტია ურთიერთობა მეგობარ ქვეყანასთან. ორი ქვეყნის კულტურულ ურთიერთობაში დიდი როლი შეასრულეს როგორც ქართველმა, ისე უკრაინელმა ჰუმანისტებმა. საქართველოსა და უკრაინის კულტურული ურთიერთობები დღესაც გრძელდება. კიევში მოქმედებს არაერთი კულტურულ-საგანმანათლებლო ორგანიზაცია, რომლებიც ეწევიან ქართული ენის და კულტურის პოპულარიზაციას, ასევე საქართველოში დიდ შრომას ეწევიან უკრაინელი ხალხის უძველესი კულტურის შესასწავლად.

Merab Megrelishvili, Ibraim Didmanidze

The role of Georgian culture in the history of Ukraine

Summary

The role of Georgian culture in the history of Ukraine was determined by the clerical work of Georgian missionaries and the proximity of the geographical borders of Georgia to Christian Byzantium, Bulgaria, and Ukraine. The lives of the fathers of the Monastery of the Kyiv Caves provide us with the earliest information about the cultural relations between Georgians and Ukrainians. Georgian culture had spread in Ukraine in two ways: 1. Black Sea Lands and 2. The centers of Georgian culture on Mount Athos (The monastery of Iviron) and Petritsoni Monastery in Bulgaria. Besides, the reports of European travelers (Pietro Della Valle, Archangelo Lambert, Jean-Baptiste Tavernier, and others) are significant sources. Since the beginning of the 19th century, after Georgia became a province of Russia, Ukraine had not severed relations with the friendly country. Both Georgian and Ukrainian humanists played a great role in the cultural ties between these two countries. Cultural relations between Georgia and Ukraine are going on. There are several cultural and educational organizations operating in Kyiv, which promote the Georgian language and culture and also work hard in Georgia to study the ancient culture of the Ukrainian people.